

Alenka FIKFAK

Urejanje nemestnih naselij

Metoda in elementi metode za pripravo ureditvenih načrtov

V romanu *Mož brez posebnosti* (1961) Robert Musil razlikuje med čutom za realnost in čutom za možnost. Čut za možnost definira kot "zmožnost misliti, kako bi lahko vse 'prav zlahka' obstajalo, in ne pripisovati nič več pomena temu, kar že obstaja". Nekdo, ki vidi možne resnice, nadaljuje Musil, ima "vsaj po mnenju svojih privržencev... nekaj resnično božanskega, strastno, vzvišeno kvaliteto, konstruktivno voljo, ... ki se ne boji realnosti, ampak jo nasprotno obravnava kot poslanstvo in kot invencijo... Glede na to, da njegove ideje niso nič drugega kot še nerojene realnosti, ima seveda tudi on smisel za realnost; toda to je čut za možno realnost ..."

U. Beck in E. Beck Gernsheim (1996)

1. Uvod

Ob vse večjem zanimanju za urejanje podeželskega okolja so bile do sedaj opravljene že številne in dokaj obsežne temeljne raziskave. V vseh se veliko govori o razvoju in oblikovanju možnih strategij ter smernic za urejanje. Zelo slabo pa so opredeljena strokovna stališča v odnosu do urejanja konkretnih primerov naselij. Z uveljavljanjem nedorečenih splošnih strokovnih izhodišč se ponavljajo tudi težave vrednotenja aplikativnih primerov urejanja nemestnih naselij v praksi. Prispevek se nanaša na celovitejšo razlago možnih vplivov na postopek in realizacijo ureditvenega načrta za nemestna naselja.

Metoda dela je opredeljena s štirimi koraki (shema 1), na katere neposredno vplivajo dejavniki, ki

so vključeni v proces preoblikovanja danega prostora. Ker je ureditveni načrt (v praksi) izvedbeni načrt, je v procesu izoblikovanja modela ali rešitve odvisen od trenutno prevladujoče teorije planiranja oziroma na višji ravni od politike prostorskega razvoja (prostorskega plana).

Metoda izdelave ureditvenega načrta je odvisna od številnih dejavnikov (akterjev), ki vplivajo na posamezne etape dela. Pri tem je pomembno nenehno preverjanje (sočasno po induktivni in deduktivni metodi) posameznih etap na ravni interesov prebivalcev in vseh, ki so vključeni v proces izdelave ter realizacije ureditvenega načrta v prostoru.¹

Najpomembnejšo vlogo pri urejanju naselij imajo prebivalci. Z njihove strani naj bi se sprožila pobu-

Podeželje Urbana ruralnost Ureditveni načrt Urejanje naselij Vas

Človek danes postaja vse bolj pomemben kot središčna točka, kjer se začnejo, končajo in križajo vse poti. V tem okviru sta začasnost in fleksibilnost prevladujoči in odločilni komponenti nove prostorske organiziranosti. Prispevek sloni na primerih, ki vključujejo razvojno komponento, na podlagi katerih lahko razumemo spreminjanje in preoblikovanje strukture v odnosu do vsebine. Na nove posege v naselju vpliva obstoječa struktura, ki zaradi zakonskih določil omogoča ali zavira spremembe in širitve naselij. Vsak poseg v strukturo preoblikuje obstoječi poselitveni vzorec. Razumevanje dinamične rasti naselja mora zato postati temelj novim ureditvenim načrtom, ki za razliko od tradicionalnih statičnih načrtov ne določajo končnega stanja, temveč omogočajo hitro odzivanje s stalnim prilagajanjem in spreminjanjem.

Countryside Urban rurality Renewal plan Urban planning Village

The human being is becoming more important as a focal point, where all routes begin, end or cross. In such a framework, temporality and flexibility are the prevailing and decisive components of new spatial organisation. The article is based on examples, which include the development component, and through them we can understand changes and redesign of structures in relation to substance. New development in settlements are under the influence of the existing structure which through legal prerequisites permit or hinder changes and growth of settlements. Any intervention in the structure changes the existing settlements pattern. Understanding the dynamic growth of settlements therefore has to become the basis of new renewal plans that can facilitate rapid reaction by constant changes and adaption thus differing from traditional static plans which define the final state.

METODA IN POTEK NAČRTOVANJA	VLOGA TEORIJE PLANIRANJA	ELEMENTI, KI VPLIVAJO NA NAČRTOVANJE
1. SPOZNAVANJE (definiranje problema)	pojmovanje racionalnosti	LJUDJE
2. ODLOČANJE	odnos do sprememb in akterjev	STROKA
3. DELOVANJE (proces dela)		ZAKONODAJA
4. REALIZACIJA	podoba družbe	INFORMACIJE

Shema 1: Metoda in elementi urejanja naselij, na katere vpliva vloga in spreminjanje teorije planiranja (pojmovanje racionalnosti).

da za spremembe, ki izhajajo iz želja in interesov po preoblikovanju naselja oziroma gradnji nove strukture v smislu izboljšanja bivanja.

1.1 Predmet prispevka

Tehnološki napredek in inovacije, ki so se odvijale v tem stoletju, so omogočile preoblikovanje podeželskih, kmečkih naselij v struk-

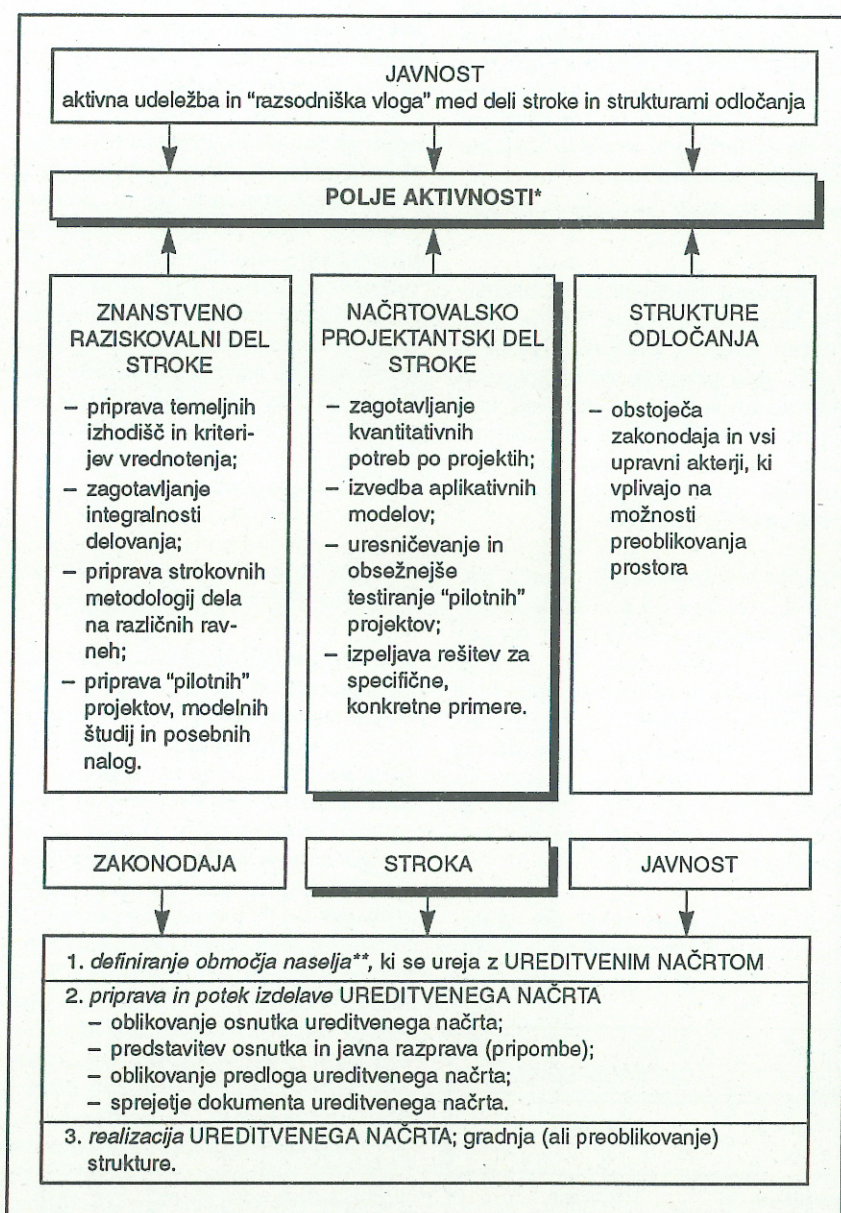
ture, v katerih velikokrat prevladuje urbani način življenja. Podeželje je v veliki meri že urbanizirano. To sta omogočila avtocestni in železniški sistem, ki sta dopuščala hiter dostop do delovnega mesta tudi iz oddaljenih podeželskih območij. *Komunikacije vodijo k dokončnemu zatonu vasi kot zaprtega mikrokozmosa.*

Kaj pa danes, v svetu postindustrijske, informacijske družbe, kjer bodo v kratkem prevladali računalniki kot najhitrejši komunikacijski sistemi? Delovno mesto ni več fizično določeno, temveč je vse bolj pomembna hitra dostopnost do informacij in hitrost reagiranja. Ali bodo te spremembe dokončno pripeljale do izenačenja pogojev bivanja, ko ne bo več pomembno stanovati v mestu kot centru informacij in dogajanja?

1.2 Nova "urbana" ruralnost

Raznovrstnost ruralnega sveta² in oblike nemestnih naselij so posledica naravnih značilnosti, raznovrstnosti in posebnosti prostora, s katerimi se je organizacija naselij in njihova produkcija v preteklosti spopadala v podrejenem odnosu. Človek se je spoprijemal z naravo, izrabljal njene dobrine za preživetje, vplival nanjo, jo preoblikoval, ... kmetijska produkcija in način življenja sta bila osnova za neposreden stik in izkoriščanje narave. Spremembe v produkcijskem sistemu, ki danes temelji na prepletanju in dopolnjevanju agrarnih z neagrarnimi funkcijami, so vplivale na preoblikovanje predhodnih vzorcev naselij z vnosom novih oblik. Okolje in naravni prostor nudita posamezniku drugačne vrste zadovoljstva, ki ni več povezano samo z delom in preživetjem: povezanost s prijetnim ambientom, sprostitev, oddaljenost od hrupa, hitrosti in tekme, ki se odvija v mestu, potrjevanje individualnosti ...

Človek kot posameznik deluje v današnjem času na dveh ravneh: v naselju, kjer se odvijata njegova vsakdanja eksistenca in delo, hkrati pa vpliva na dogajanje v

Shema 2: Potek izdelave ureditvenega načrta za urejanje nemestnih naselij

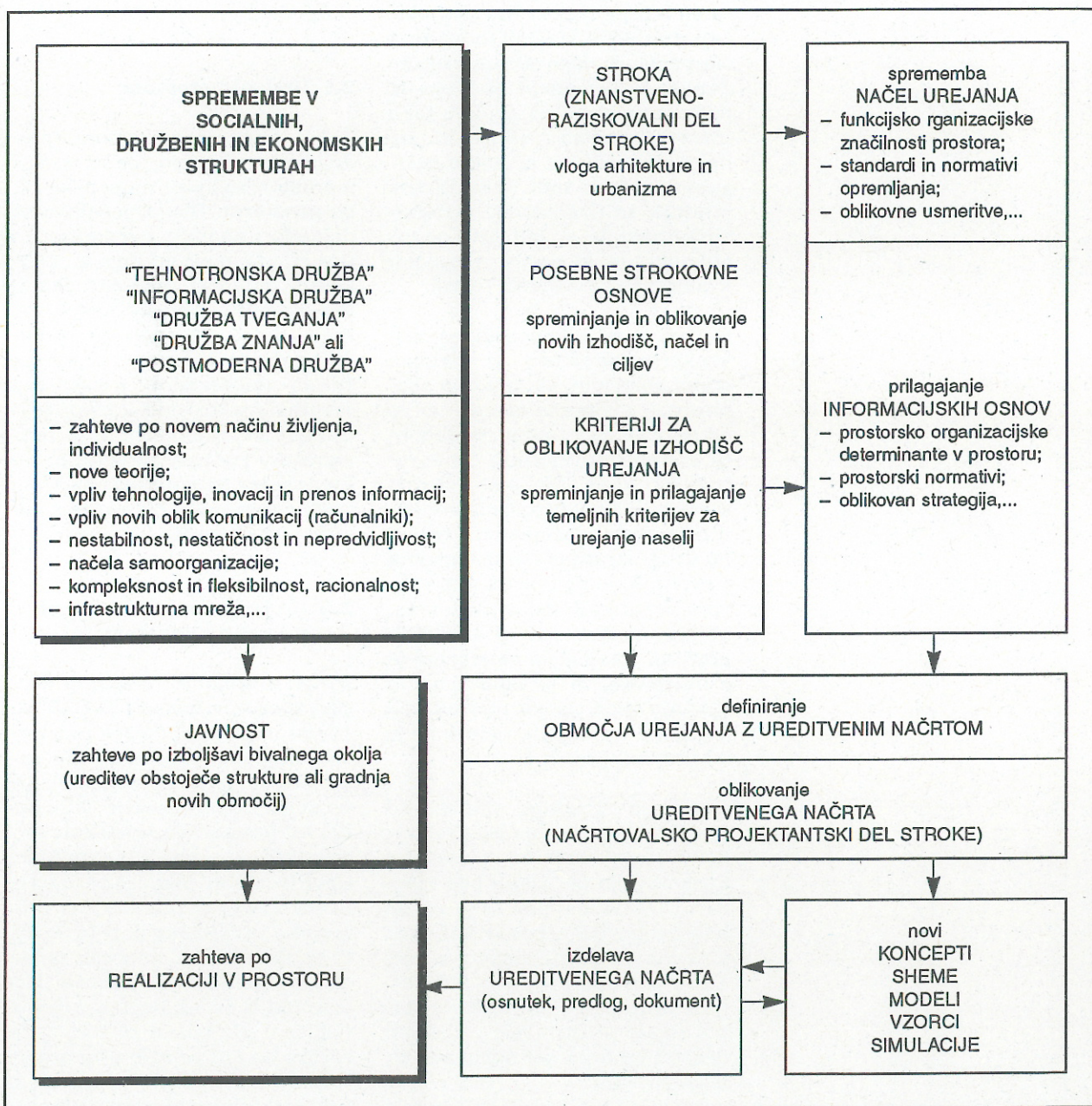
* Polje aktivnosti je v tem primeru ureditev nemestnega naselja s preoblikovanjem obstoječe strukture ali z gradnjo novega območja.

** Definiranje območja urejanja z ureditvenim načrtom sicer ni stvar načrtovalsko projektantskega dela stroke, lahko pa na to polje stroka vpliva (s strokovnimi podlagami) na preoblikovanje definiranega območja (meje posegov).

globalnem prostoru. Metaforično to pomeni, da hkrati komunicira z naseljem (ni več pomembna lokacija: mesto ali vas?) in širšim svetom. Nove tehnologije mu omogočajo izkoriščanje vseh prednosti prostora: bivanje v naravnem okolju s pristnimi medčloveškimi odnosi in delo v visoko razviti tehnološki družbi. To je odgovor na kompleksnost današnjega sveta: nova urbana ruralnost. Govorimo torej o novi dimenziji prostora: urbani prostor

ni več v antitezi s podeželjem, temveč se tesno povezuje z njim; koncentracija se spreminja v difuzijo, kompaktnost v fragmentarnost, dovršenost pa v nekontinuiranost. Podeželje se pojavlja kot urbana periferija, kjer prevladujejo vzorci razpršenosti. Ko se bo "spontanost difuzije" spremenila v "disperzijo aktivnosti" na širšem teritoriju, bo bivanje v obliki urbane ruralnosti na disperznem teritoriju postalo otipljiva realnost.

Shema 3: Vpliv spreminjanja teoretičnih in zgodovinskih izhodišč na metodo ter elemente metode (posamezne korake) za pripravo ureditvenih načrtov za urejanje nemestnih naselij, vse do stopnje realizacije

2. Vpliv zakonodaje na spremembe v prostoru s stališča urejanja prostora

Kje in kako se bo gradilo, je najprej urejal neformalni nadzor, ki je potekal brez pisanih zapovedi in prepovedi. Šele kasneje se je pojavilo pisano pravo: statuti mest, državni zakoni in drugi predpisi, pravno obvezni načrti. Mehanizmi neformalnega nadzora so bili predvsem navade, običaji, tradicija, simboli in lokalna skupnost. Ti dejavniki delujejo še danes. V povojnem obdobju je postala neformalna gradnja tako imenovana črna gradnja, ki ima negativen prizvok ne samo nelegalne, ampak tudi nekvalitetne gradnje. In nenazadnje, urbanistični predpisi so bili eden od instrumentov, ki naj bi omogočali kvalitetnejši prostorski razvoj.

Današnja podoba poselitve v slovenskem prostoru je deloma odraz političnih, socialnih in ekonomskih razmer in sprememb, ki so se odvijale v povojnem obdobju zadnjih štiridesetih let v republiki, ki je bila pod vplivom zveze v državo Jugoslavijo, v kateri je vladal socialistični režim. Po drugi strani je odraz dogajanj v svetu, ki je pod nenehnim vplivom negativnih dejavnikov vojn, atentatov, revščine in atomskih groženj. V takšnem okviru naj bi z omejevanjem in usmerjanjem gradnje imeli celovit pregled nad dogajanjem v prostoru, učinek pa je bil prav nasproten.³

Združena gradnja, bloki, so spodbujali zapiranje posameznika v njegov svet in vplivali na njegovo željo po "lastni hiši v naravi". Individualnost se je vedno bolj uveljavljala, kar se kaže kot povečanje enodružinske gradnje. Ta se je najprej pojavila kot nujnost bivanja (edina rešitev v stanovanjski stiski), šele v zadnjih desetih letih pa kot način socialnega življenja.

Na področju urejanja prostora v Sloveniji nimamo celovitega zako-

na temveč imamo več parcialnih zakonov, ki skupaj določajo oblike, vsebine in hierarhijo dokumentov ter način njihove izdelave. S spremembo družbene in ekonomske ureditve po osamosvojitvi Slovenije je bilo leta 1990 s posebnim Zakonom o planiranju in urejanju prostora v prehodnem obdobju ukinjeno družbeno planiranje. Do sprejema novih predpisov o urejanju prostora veljajo le prostorske sestavine družbenih planov, republike, občin in drugih družbenopolitičnih skupnosti.

2.1 Urejanje prostora

Zakon o urejanju prostora opredeljuje temeljne pogoje za posege v prostor (zasnova namenske rabe prostora). Glede poselitve se določila nanašajo predvsem na usmerjanje nove gradnje v ureditvena območja naselij. Zunaj ureditvenih območij naselij se lahko določa območja za poselitev in druge posege v prostor le, če so neposredno namenjena kmetijski proizvodnji, izkoriščanju gozdov, pridobivanju in raziskovanju rudnin, turizmu in rekreaciji ter drugim dejavnostim, ki so neposredno povezane z navedenimi območji.

2.2 Urejanje naselij in drugih posegov v prostor

Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor (UL SRS, št. 18/84 in sledeči) določa prostorsko izvedbene akte (PIA) kot podrobnejše dokumente za urejanje prostora na ravni občin. Ti se delijo na prostorsko izvedbene načrte (PIN, ki vsebujejo zazidalne, ureditvene in lokacijske načrte novih naselij in prenove) ter prostorsko ureditvene pogoje (PUP), ki se jih izdelava za območja, za katera ni predvidena izdelava PIN oziroma ti še ne bodo sprejeti v tekočem planskem obdobju. Za razliko od PIN se PUP pripravljajo tudi za posamezna prostorsko in funkcionalno zaokrožena območja zunaj ureditvenih območij naselij (25. člen).

Sam postopek pridobitve dovoljenj za katerikoli dokument, ki zadeva urejanje prostora oziroma naselij, je zelo dolg in je še daljši, če ni v skladu s predvidevanji prostorskega plana občine. Delitev na nove občinske enote je zahtevala najprej ureditev krovnih dokumentov (žal se to v večini izvaja samo kot prilagoditev predhodnih dokumentov in ne kot vključitev sprememb).

Kaj se zgodi, če pobude posameznikov za poseg niso v skladu s planom občine? Najlažja rešitev je čakanje na naslednje obdobje izdelave plana. S tem so prebivalci in ostali akterji, ki uveljavljajo svoje interese v prostoru, odvisni od izdelovalcev dokumenta in od tega, ali so le-ti sprejeti. Če tega ni, so prepuščeni času in čakalnju na nov prostorski plan. Njihova edina možnost po uveljavitvi želja so javne razprave.

Tudi zaradi teh zapletenih postopkov, ki bi sicer po zakonodaji omogočali reševanje prostorskih problemov novih gradenj z oblikovanjem manjših skupinskih zazidalnih načrtov, so se pojavile črne gradnje kot posamezni objekti. Črne gradnje so trn v peti prostorskega urejanja⁴, saj dokazujejo, da je mogoče vsaj z vidika posameznika zadovoljiti prostorske potrebe tudi nenačrtno, spontano in mimo poklicanih in pristojnih organov.

2.3 Simulacije možnih bodočih stanj, ki so posledica odnosa med stanjem, usmeritvami in željami, na primeru Trebnje Gorice v občini Ivančna Gorica

V tem delu prispevka so predstavljeni primeri simulacijskih iger z naselji, ki prikazujejo način odzivanja obstoječe strukture na vpliv zakonskih določil za določen dejavnik. Namišljeni modeli so osredotočeni na možen odziv strukture v prostoru, ki je razbremenjena socialnih, družbenih, ekonomskih in lastniških dejavnikov. Osnovno gradivo in poznavanje problematike izhaja iz stro-

kovnih nalog Prostorsko ureditvenih pogojev za posamezne planske celote, ki so bile izdelane na Fakulteti za arhitekturo, vodja projekta prof. Peter Gabrijelčič.

Namenoma so bila izbrana naselja, ki po dolgoročnem planu občine nimajo definiranih ureditvenih in zazidalnih načrtov, temveč se urejajo samo s prostorsko ureditvenimi pogoji (PUP).

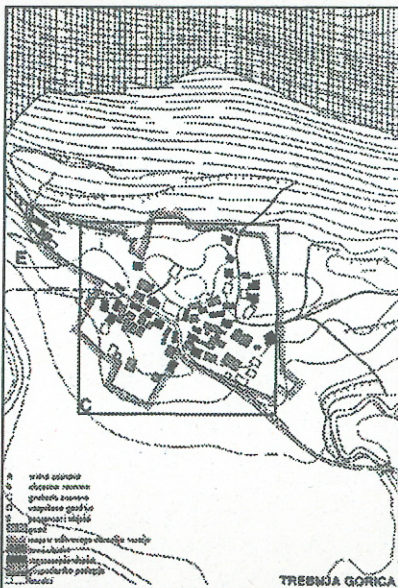
Vprašanja, ki so vodila igro simulacij naselij, so se vrtela okrog širitve strukture objektov: kaj se lahko zgodi v okviru ureditvenega območja naselja, kako se struktura spreminja, kakšno bo bodoče naselje pod vplivom širitve.

Prvi problem predstavlja dvom v pravilnost definicije ureditvenega območja naselij za manjša naselja, ki se urejajo s PUP, kjer naj bi bila dopustna le dopolnilna gradnja, iz katerega izhajajo številna vprašanja:

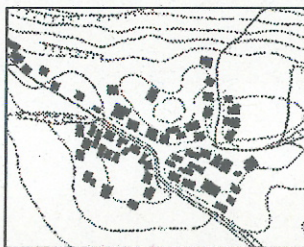
- zakaj so potem sama območja tako široko zastavljena, če gradnja ni mogoča;
- kakšna je vendarle dopustna mera novih objektov (dopolnilne gradnje) v naselju;
- kje se konča meja PUP in mora biti predpisan PIN (zazidalni, ureditveni ali lokacijski načrt);
- kakšna je razlika med ureditvenim območjem naselja, ki je namenjeno za počitniško gradnjo, in naselja z mešano strukturo;
- kakšne možnosti širitve ima skupina objektov, ki je označena kot razpršena gradnja in nima ureditvenega območja;
- zakaj so nekateri objekti zunaj meje ureditvenega območja, čež nekatere objekte pa meja poteka ne glede na parcelno mejo;
- in nenazadnje, ali so vse parcele v ureditvenem območju zazidljive in kako.⁵

Primer naselja Trebnja Gorica v občini Ivančna Gorica je predstavljen kot model simulacije, kjer se prepleta delovanje številnih dejavnikov. Le-ti so soodvisni: en dejavnik sproži delovanje drugega in obratno, določen dejavnik zavira delovanje naslednjega ... Vzorčni model predstavlja

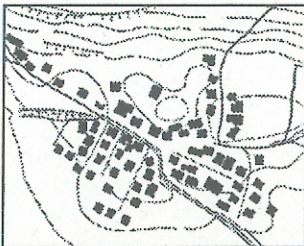

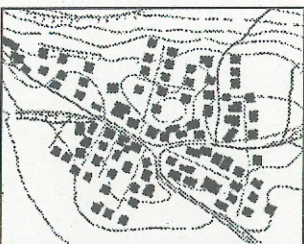
Trebnja Gorica: morfološka struktura in namembnost objektov (osnova PUP, 1994)

Simulacija z odmikom objektov od vaške ceste (sprememba stavbne linije)

Nova poselitve na robu naselja vpliva na prekinitev transportnih poti in vpeljavo novih dostopnih poti, kar ruši strnjeno vzorca

Širitev naselja na severnem pobočju ne vpliva toliko na spremembo podobe naselja v kulturnokrajinski sliki kot na strukturo podoba naselja samega

Slika 1: Primer strukturalnih simulacij naselja Trebnja Gorica

možnosti in raznovrstnih dejavnikov, odvisnost prostorskih elementov od ostalih ter prepletanje nestatičnih situacij strukture. Modeli strukture samo beležijo določeno možno stanje, ki je namišljeno in prikazuje razmišljajna. Slika, ki jo prikazujejo, je samo zapis abstraktnega ulovljivega trenutka.

A. Poseg v vaški rob s kozolci in ohišnicami

Če so ti objekti zajeti v ureditveno območje (UO) naselja, na robu naselja, je možna sprememba namembnosti objekta in s tem sprememba strukture in oblike. Če je UO naselja širše nastavljeno, je v vmesnem prostoru možna gradnja novih objektov – obzidava vasi. Če so kozolci in ohišnice zunaj UO in spadajo v kmetijski prostor z označbo razpršene gradnje, jih zelo težko doleti legalna sprememba (v večini primerov to velja za naselja, kjer so kozolci v zaščitenem območju).

B. Obzidava vasi in prekinitev transportnih poljskih poti

Obzidava vasi je možna, če UO naselja ponuja širši pas okrog obstoječe gradnje navzven, ki še ni pozidan. Prekinitev poljskih transportnih poti (povezanost kmetije z zaledjem, dostop na polja iz funkcionalnega dvorišča navzven in ne prek skupne vaške ceste) se lahko pojavi tudi s spremembo namembnosti objektov na zunanjem robu naselja: gospodarski objekt se preoblikuje v stanovanjskega.

C. Obzidava vasi in sprememba njene podobe v kulturnokrajinski sliki

Ta sprememba je neposredno odvisna od predhodnih dveh in od vloge naselja v kulturnokrajinski sliki (danes in ne pred 100 leti), čeprav je večina naselij v veliki meri že doživela transformacije, ki so bile pod vplivom širitve gradnje z danimi omejitvami. Kateri so možnosti izboljšave/poslabiljanja videza s pomočjo dodatne gradnje je vsekakor sub-

jektivna sodba, pri kateri ima enako vlogo obstoječa nova in stara struktura z vsemi dodatki.

D. Pretirano tehnične norme, ki zahtevajo večje odmike od vaških cest za novogradnje in nadomestne gradnje

Historična naselja so bila po strukturalni obliki strnjena zaradi več dejavnikov, med katerimi je bil najpomembnejši: združevanje več ljudi/družin v enotno skupnost, ki se je navzven varovala pred vdorom tujih elementov. To dejstvo ima danes drugačne oblike. Strnjeno kot element današnje gradnje se zdi tuja in ne nujna, hkrati pa zaradi tega ne neprimerna. Po drugi strani pa nudi otipljivo vizijo/formo, ki je bila razumljiva in združuje logične elemente bivanja v sebi. Torej ima veliko prednosti, da ji lahko rečemo "lepa". Enako velja za nove strukture.

Vsak nov poseg je obremenjen z normami, ki so posledica današnjega drugačnega načina življenja. Vaške ceste so namenjene avtomobilskemu prometu, ki je po širini "skoraj enak" mestnemu. Od tu izhaja nujnost širine vaške ceste z dodatnim odmikom objektov. Odmik objekta od sosednjih parcel je danes postal nujnost (preprečevanje strjenosti) zaradi socialnih sprememb, ki so vplivale na spremembo strjenosti/združenosti v oddaljenosti/ločenosti bivanja. Naslednji problem predstavlja dostop do objekta in vpeljavo novih poti, kar je združeno s parcelacijo in lastništvom. Posebnost so nadomestne gradnje, ki naj bi zamenjale dotrajan objekt z novim v enaki obliki, velikosti in podobi. Zaradi stiske s prostorom se iz tega rodijo nove kombinacije "staro – novo".

E. Vaško jedro se spreminja v novo urbano strukturo

Vaško jedro se zaradi spremembe načina življenja in novih socialnodružbenih zahtev spreminja v novo urbano strukturo v ruralni po-

krajini. Vnos novih elementov je že zdavnaj vplival na spremembe na vasi. Vas je bila sinonim kmečkega načina življenja in produkcije, danes je to preplet kmečkega načina produkcije z industrializacijo in urbanim načinom življenja z informacijskimi sistemi.

Pod vplivom nove ruralnosti se je spremenila v strukturo z novimi vrednotami. V tem okviru se ne spreminja samo vaško jedro, temveč celoten prostor. Prav tako ni več nujno vaško jedro tisti osrednji, združujoči prostor vasi. To postane tisti prostor, kjer je vsakodneven pretok ljudi (mogoče cesta?).

F. Organizirana nova strukturna zazidava

Po PUP so v naseljih predvidene samo dopolnilne gradnje, ki naj bi bile možne kot samostojni objekti na stavbnih zemljiščih. Stavbna zemljišča so v naseljih samo tista, kjer je že zgrajen objekt. To pomeni, da novih objektov ni mogoče graditi oziroma da je za to možnost potrebna še predhodna sprememba: sprememba namembnosti zemljišča v zazidljivo (še dodaten časovni zamik). Kljub temu si predstavljamo dopolnilno gradnjo kot strukturo, ki samo še dopolni manjkajoče v obstoječem: vprašanje je, koliko je lahko novih objektov, da so še definirani kot dopolnilna gradnja in ne nova zazidava v naselju? Ali pa je mogoča razlaga onemogočanja postopka podrobnejšega urejanja z novo parcelacijo, infrastrukturo in komunalnimi vodi ..., kar je že področje ureditvenega ali zazidalnega načrta. In kot nadaljevanje: za vsako novogradnjo je potrebno predložiti dokumentacijo za lokacijsko in gradbeno dovoljenje omenjene ureditve, iz česar sledi, da je dopolnilna gradnja po pravilih tista novogradnja, za katero ne bi bilo potrebno pridobiti lokacijskega dovoljenja.

Kje je torej meja med dopolnilno gradnjo in organizirano novo strukturno zazidavo oziroma: zakaj je postopek pri obeh enak, s tem da dopolnilna gradnja, ki je v

sklopu obstoječe strukture, nima definiranih prednosti/razlik?

G. Širitve vzdolž komunikacij

Lažja dostopnost do objektov je vplivala na to, da so novogradnje gradili ob cestah. To je sprožilo neprekinjeno širitev naselja in združevanje z ostalimi naselji in zaselki. Do teh primerov je prišlo tam, kjer naselja niso bila obkrožena z rodovitnejšo kmetijsko zemljo (po dolgoročnem planu so to označena I. območja kmetijskih zemljišč) in so zato lahko UO naselij prilagajali in popravljali po potrebi.

3. Asociacije in antinomije v različnih modelih, ki se nanašajo na obstoječe strukture

Ko govorimo o obstoječih strukturah, se najprej srečamo s problemom poznavanja in "objektivne" interpretacije.

V nadaljevanju so predstavljeni nekateri koncepti in asociacije, antinomije⁶ med termini, ki so vplivali na dialektiko poznavanja in vrednotenja historične strukture z uvajanjem nove, z vsemi spremembami, ki jih le-ta prinaša. Asociacije, ki so se mnogokrat oblikovale kot prava in resnična nasprotovanja med vsebino in pomenom: konflikt, v katerem sta združeni nasprotujoči si poziciji, ki sta lahko ločeno pojasnjeni in opravičeni z istimi argumenti.

3.1 Antinomije in asociacije, ki se nanašajo na vprašanje metode poznavanja in pristopa pri preoblikovanju obstoječe strukture

Objektivnost - subjektivnost

lahko označimo kot razlikovanje med *znanstvenim* načinom dela v poznavanju, spreminjanju in *subjektivnim* "emocionalnim" nači-

nom, ki temelji na intuiciji. Torej kontrast med *objektivnostjo* in iskanjem rešitve za vsak posamezni primer, med možno generalizacijo, tipizacijo pravil in načinom izražanja v prostoru.

Med tema dvema poloma se utrjuje pomen in vrednost historičnosti, ki se sprevrže v negiranje ideje spreminjanja: historična analiza se kaže kot "anamneza", ki se ne usmerja na "najdeno identiteto in izvor".

Konzervacija – transformacija (ohranjanje – spreminjanje)

Pri tem gre za vprašanje poseganja v historičnost lokacije/objekta v smislu pristopa, posega intervencije; *konzervacija* ali *transformacija*.

Konfliktna pozicija med tema dvema terminoma se je začela stopnjevati v drugi polovici 19. stoletja: na eni strani so bili nosilci modernizacije, ki so zagovarjali spremembe obstoječe strukture v korist novim postavitvenim modelom, ki so bili več ali manj radikalni. Na drugi strani so bili nosilci konzervacije, ki so poudarjali figurativno-estetske in historično-umetniške koncepte in posege. V zadnjih desetletjih se vedno bolj poudarja prepoznavanje vitalnosti izoblikovanega in hkrati nujnost spreminjanja v smislu varovanja "identitete". To je nov način transformacije obstoječe strukture v obliki zamenjave ali dopolnitve, ki odgovarja pravilom časa.

3.2 Poznavanje/razumevanje, definiciji problema in utemeljene končnosti spreminjanja

Historično – nehistorično

Prva misel ob tej primerjavi nas opomni na večno vprašanje definiranja meje med "staro, manj staro in novejšo strukturo". Kar iz tega sledi, je stopnja zanimanja/oviranja in možen način intervencije. Pri tem je osnova kriterij, ki je vezan na *letnico* ali na oceno *vrednosti*. "Strukture sta-

rejšega datuma se morajo urejati po pravilih v smislu ohranjanja historične identitete", kar je enostavnejše v odločanju pravilnega načina dela, ker je tako možen in upravičen samo en način (vsi ostali so nepravilni oziroma jih ni), hkrati pa ne omogoča iskanja novih rešitev in dvoma v pravilnost. Problem nastane, ko tako nastavljen aparat nima samo osnove v historičnem poznavanju, ampak tudi predpisuje historične načine in oblike, ker so le-ti "edini razpoznavni kot kvalitetni".

Grajena struktura – odprti prostor

Druga terminološka asociacija se nanaša na *privatni* in *javni prostor*, ki se izraža v dveh različnih kategorijah: z ene strani gradbeni plašč in gradbeni tipi in/ali morfološko -arhitekturna homogenost, z druge strani pa odprti prostor, smeri, poti, trgi, vrtovi.

Privatni prostor je odvisen od posameznika in je zato raznovrsten, javni prostor pa ne zadeva posameznika s stališča oblikovanja, temveč uporabe, zato ni neposrednega odziva. Uporabnost, pretočnost, zanimivost, raznolikost... so elementi, ki opredeljujejo odprti prostor, ki je za vse enak in hkrati različno dojemljiv. Dvojnost je izražena v odnosu do prostora: javni prostor je s stališča uporabe, oblikovanja in organizacije stvar posameznika in množice. Prav tako javni prostor lahko obstaja brez privatnega, kar pa obratno ne velja.

3.3 Asociacije, ki se nanašajo na instrumente poznavanja v odnosu do oblikovanja obstoječe strukture

Oblika – funkcija

Prva antinomija v tej skupini se nanaša na razlikovanje med *avtonomnostjo oblike* in *kompleksnostjo poznavanja*, ki sproži razmišljanje o odnosu med obliko-funkcijo in obliko-socialno kompozicijo.

Na eni strani so zagovorniki združevanja, prepletanja gradbene/urbane morfologije in tipologije s socialnimi komponentami v prostoru. Njihovo prepričanje temelji na poznavanju historično evoliucijskih (razvojnih) procesov kjer se simfonija med procesualnostjo oblikovnih, fizičnih in socialnih karakterjev izraža v grajeni strukturi.

Na druge strani so tisti, ki zagovarjajo avtonomnost discipline, ki ima izhodišče v poudarjanju fizičnosti nasproti socialnemu in ekonomskemu stanju: fizično je opredeljivo, ni trenutno in je neodvisno od socialnega.

Diahronično - sinhronično

Druga skupina se vrti okrog vloge faktorja časa. V tej skupini je skrit konflikt med *diahroničnim* razumevanjem oblike, ki je v nasprotju s *sinhroničnim*: v upoštevanju kontinuitete procesov spreminjanja, kar je v nasprotju z diskontinuiteto, ki poudarja fragmentarnost.

Na eni strani je hitro spreminjanje in prilagajanje fenomenov urbanega spreminjanja in preobrazbe v primerjavi s "počasnostjo" evolucije v lokalnih naseljih v tehnološkem in tipološkem smislu. Na drugo stran je postavljeno "kratko trajanje" projekta v odnosu do zgrajene fizične spremembe. V realnosti to pomeni neskladnost med prostorskimi spremembami in tipologijo v motivih njunega spreminjanja.

Pravilo - model

Ta antinomija je imela in še ima velik pomen v zgodovini arhitekture in urbanizma, ker zadeva v izhodišču dva različna pristopa do izgradnje strukture v obstoječem kompleksu.

Na eni strani je možnost in iskanje ideje/smeri, glede na katero "lahko vsak postavi koncept za umetniško stvaritev, ki bo edinstvena". Na drugi strani pa iskanje možnosti ponovljivega, ki se lahko prilagaja vsaki situaciji.

Vidno - skrito, celota - fragment

Te refleksije se nanašajo na skupino asociacij v odnosu do historične dileme: ali je fizičnost mesta samo tisto, kar je mogoče uloviti s pogledom, ali pa hkrati vključuje tudi tiste značilnosti strukture, ki jih lahko razumemo samo prek kompleksnejših historično-formativnih, topografskih, konstruktivnih analiz. V tej dvojnosti so skrite še druge asociacije, ki so prikrite v odnosu med *diahroničnim* - *sinhroničnim* razumevanjem in *celovitostjo* - *fragmentarnostjo*.

Morfologija - tipologija - tehnologija

Kontrast med vidnim-skritim nas usmerja v naslednjo skupino antinomij, ki se kažejo v dvojnosti razumevanja izgrajene strukture s poudarjanjem vidnega in z načinom, ki vključuje historično-formativne karakterje med vidnim in nevidnim. Le-ti se nanašajo na razumevanje konstrukcijskih in statično-strukturnih značilnosti - dvojnosti, ki definirajo nove načine in pristope v fizičnem poznavanju in vrednotenju. Ti naj bi se stalno spreminjali in prilagajali novemu razumevanju strukture vse do delitve na posamezne fragmente, ki potrjujejo celoto.

3.4 Primerjava nekaterih metodologij dela pri urbanističnem načrtovanju

Asociacije in antinomije, ki so bile na kratko predstavljene, ne definirajo stroge delitve med različnimi metodologijami dela in načrtovanja. V okviru naloge je bilo predstavljenih pet različnih pristopov: modernistična, organska, tipološka, morfološka in preizkušenska interpretacija; ti so razdeljeni na dve veliki disciplinski kategoriji: na tiste, ki se nanašajo na "modele", in na tiste, ki individuiraajo sisteme "pravil" za razumevanje, urejanje in projektiranje.

Preizkušenska interpretacija ima osnovni teoretični tekst: *Good city form*, avtorja Kevina Lyncha, iz leta 1981. V tej interpretaciji zasledimo pomembne navezave z nekaterimi teoretičnimi principi, ki so bistveni za tipološko in morfološko interpretacijo:

- Na eni strani je prehod dvodimenzionalnosti, ki je združljiva s statistično analizo, uporabljeno v korist multidimenzionalnosti: to ni samo širitev v tretjo dimenzijo, ampak je v tem skrita tudi pluralnost avtorjev in dogodkov, ki izgrajujejo in vplivajo na obliko.
- Z druge strani je proces – razvoj, ki se skriva v historično-formativni obliki tam, kjer njegova deskripcija zadeva cikle in stoletne spremembe v prostoru.

Lyncheva knjiga je osredotočena na zavračanje *normativne teorije* grajene fizične oblike mesta, ki sledi metodi "ponujenih pravil". Zagovarja odprto metodo v izgradnji urbanosti, "katerih fizične forme morajo odgovarjati specifičnim orodjem, ki naj bi jih usmerjali in regulirali za biološke karakterje človeka in šele nato za morfološko grajenega". Če so instrumenti in orodja za gradnjo strukture trdno določeni, je v tem skrita merljivost trenutnih odnosov, ki so v funkciji različnih vprašanj socialnih skupin, v čemer je skrita osnova izgradnje metode za vrednotenje obstoječega.

Prav iz nujnosti popraviljanja vizije spreminjanja urbanega je v zadnjih letih *preizkušenska interpretacija*, ki se spoprijema s "praviciami strukture in njene vsebine", pridobila na pomenu. Pravice, v katerih ima glavno vlogo varovanje stanja z vzdrževanjem identitete, ki ni mišljena samo kot socialni in ekonomski sistem s svojo zgodbo in kulturo, temveč kot fizični ambient, v katerem se razvija z arhitekturnimi in prostorskimi karakteristikami. Identiteta, ki ni "narejena" iz obstoječih elementov, ampak iz odnosov med tistim, "kar je, in tistim, kar predstavlja zgodovino, ter tistim, česar še ni in kar se šele mora roditi, kar predstavlja bodočnost".

4. Elementi metode za pripravo ureditvega načrta za urejanje nemestnih naselij

Vse, kar je bilo obravnavano v prejšnjih poglavjih s pomočjo sistematičnega preučevanja in razumevanja sprememb v dvajsetem stoletju, nas usmerja v iskanje novih, inovativnih instrumentov in elementov, ki naj bi odgovarjali na zastavljena vprašanja pri usmerjanju in uveljavljanju novih oblik načrtovanja, urejanja naselij.

V Sloveniji bo potrebno za urejanje nemestnih naselij poiskati odgovore na različnih ravneh: od vključevanja v skupni evropski gospodarski prostor do možnosti za ponovno vzpostavitev ekološkega ravnotežja in samoorganizacijske sposobnosti v odnosu do širšega družbenega sistema ...

4.1 Cilji urejanja nemestnih naselij

Pri urejanju nemestnih naselij je pomembno, da so izoblikovani cilji, ki so v skladu z regionalnim in širšim kontekstom oblikovanja prostora: oblikovanje programsko-razvojnih smernic; oblikovanje kvalitetnejšega življenja na vasi oziroma vzdrževanje tistih elementov, ki vasi kot mentalni strukturi dajejo prednost pred mestnim življenjem (mir, povezanost z naravo ...); organizacija življenja za kmečko in nekmečko prebivalstvo; uvajanje novih dejavnosti in novih delovnih mest (kriterialno za širitev naselij); rekonstrukcija gospodarjenja in načina življenja – v programsko fizičnem smislu; uvajanje alternativnih produkcijskih usmeritev; prenova naselja kot vizualno zanimive forme; zgoščevanje oziroma dopolnjevanje strukture v naselju z namenom preoblikovanja obstoječega stanja; širitve naselij z odpiranjem novih območij za gradnjo; urejanje kmetijskih zemljišč; urejanje javnih prostorov v naseljih; sanacija starega in

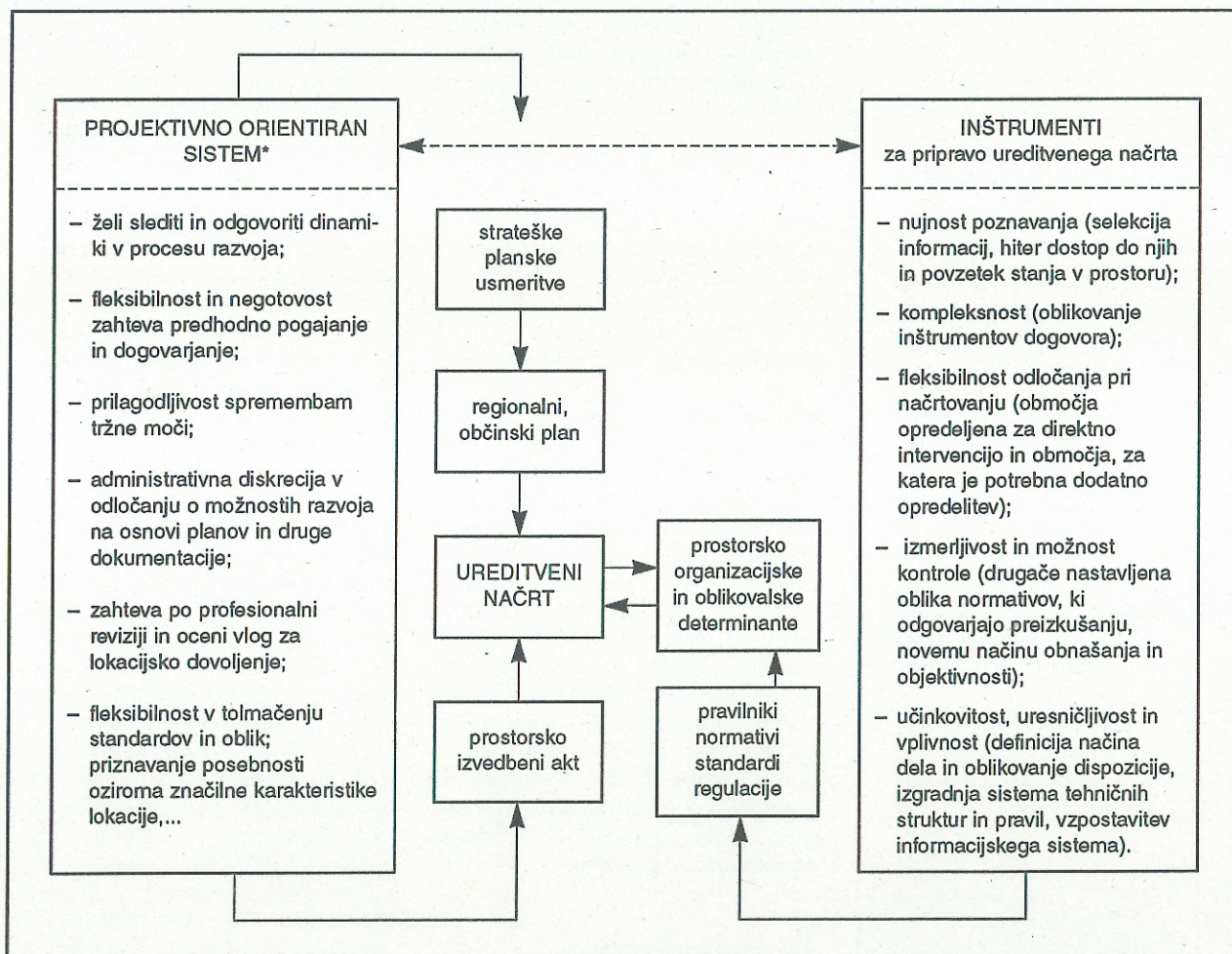

gradnja novega prometnega omrežja, komunalnih naprav in ostale infrastrukture; oblikovanje kriterijev za prenovo obstoječe strukture; znanstveno raziskovanje razvoja naselij in njihovih bodočih možnosti ter oblikovanje novih modelov za poselitev; urejanje stavbnih zemljišč.

4.2 Izhodišča in načela

Cilji so odvisni od smernic oziroma izhodišč in načel, ki so že izoblikovana za posamezna naselja ali krajino in imajo širši pomen v družbeni in ekonomsko-socialni strukturi: varovanje in/ali vzpostavljanje nove identitete in konti-

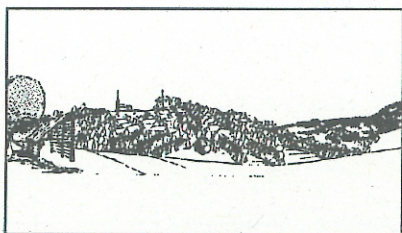
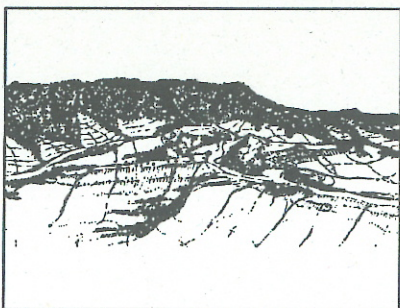
nuitete naselja (struktura, dominantni elementi, robovi ...); razvojne potrebe in problemi naselij ter druge funkcionalne rešitve; prenove naselij zaradi razvojnih programov; sanacija degradiranih naselij ali njihovih delov; reševanje obstoječih okoljevarstvenih in komunalnih problemov; parcelno stanje in lastništvo (zemljiške operacije, zagotavljanje novih površin za gradnjo); naselje in njemu pripadajoče zemljišče (vaški teritorij); prometno omrežje in povezanost naselja navzven; pocenitev in racionalizacija gradnje in vzdrževanje; načrtna izhodišča za širjenje (urejanje) naselij namesto dosedanje regulative varovanja kmetijskih zemljišč; pomoč razvojni in demografsko

Shema 4: Vpliv projektivno orientiranega sistema in posameznih instrumentov na pripravo (in izvedbo) ureditvenega načrta za nemestna naselja

* Linearno racionalno in deduktivno planiranje moramo nadomestiti z interaktivnim pluralnim projektom, ki združuje različne inštrumente in znanja s katerimi usmerjamo preobrazbene procese v prostoru z različnimi, diferenciranimi in povezovalnimi ter integriranimi stopnjami svobode odločanja. V ta namen služi uvedba strateškega planiranja kot bolj fleksibilne in inovativne oblike izvajanja prostorske politike. (Gabrijelčič, P.: Projekt Rogaška Slatina; mednarodna delavnica, 1997)

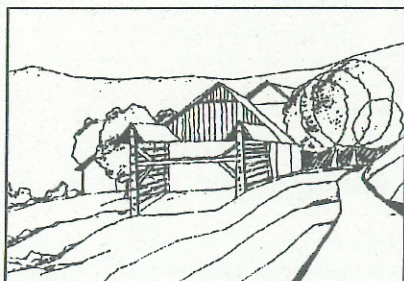
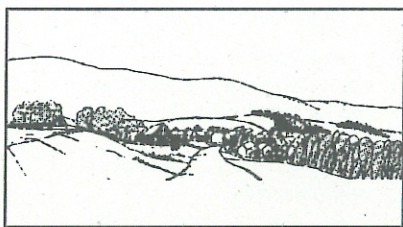

Naselje Dolž leži v zaključeni enoti kulturno krajinskega tipa podgorja Gorjancev.

Glavni del razloženega naselja Dolž je gručasto jedro, ki leži pod južnim delom Dolškega hriba.

Legi izkorišča funkcionalne značilnosti prostora: zavetrovanje, osončenost, udobnejša lega, zakritost naselja v krajini.

Slika 2: Naselje Dolž

ogroženim območjem; preobrazba proizvodnih površin; človek in njegove želje, ki je končni uporabnik in oblikovalec naselja in njegove podobe; kulturnozgodovinska in spomeniškovarstvena izhodišča (ohranjanje stavbnega fonda ...).

4.3 Sredstva

s katerimi oblikujemo posamezno rešitev, so prav tako številna in so odvisna od postavljenih izhodišč in ciljev: stanje in razvojne težnje naselja; naravne in ustvarjene danosti (relief, dejavnosti, komunikacije, zelene površine, raba kmetijskih zemljišč, funkcionalnost in oblikovanost strukture ...); fizične in strukturne značilnosti ter razmerja v prostoru – naselju (morfologija, vizualne značilnosti, mentalna podoba, jezik vzorcev, tipologija poselitvenega vzorca ...); vrednotenje kvalitet, problemov in omejitev; želje prebivalcev; planske usmeritve in pričakovani razvoj; novi modeli poselitve; danes veljavna zakonodaja (prostorsko ureditveni pogoji, zazidalni in ureditveni načrti ...).

4.4 Orodja in inštrumenti

ki služijo kot pripomočki za utemeljitev izbranega cilja, so sledeči: topografske in katastrske podlage v primernih merilih, nove geodetske izmere za posamezne posege (reambulirane geodetske podlage) in aeroposnetki, osnovne analitične podlage infrastrukturnih napeljav (vodovod, kanalizacija, elektrika, PTT omrežje ...), terenski ogledi, ankete med prebivalstvom, fototeka, fotomontaže, ilustracije, skice, abstrakcije, modeli in makete, računalniške simulacije strukture v razvoju, katalogi elementov za urejanje in podobna metodološka izhodišča ...

4.5 Elementi urejanja

s katerimi se izvajajo fizične ureditve v obstoječih in novih strukturah, so naslednji: razvoj naselja, odprti prostori (ceste, ulice, poti, trgi), orientacija, smer sle-

mena, rob grajene strukture, vstop v naselje, parcelacija, regulacijska in gradbena črta, stavbna masa, fasade, streha, nadomestna gradnja, dozidave in nadzidave, pomožni objekti, nove strukture in novi poselitveni vzorci, detajli in ornamenti, gradbeni materiali, barva in zunanja strukturiranost mikroambienta (ograje, dostopi, dvorišča ...).

4.6 Modeli urejanja naselij na primeru urejanja kulturnokrajinskega prostora novomeške občine⁷

V podeželskem prostoru novomeške občine je potrebno ohranjati lokalno identiteto v območju posameznih kulturnokrajinskih tipov in sekvenc s tem, da ohranjamo ali določamo takšne vrste in oblike kmetijskega gospodarjenja, ki bodo ohranjale ekološko ravnovesje in značilnosti krajinske podobe ter hkrati večale razpoznavnost posameznih krajinskih sekvenc in tipa kot celote. Na podlagi analize kulturnokrajinskih tipov in sekvenc so oblikovani kriteriji za krajinsko urejanje. Z ozirom na veliko pestrost prostora so kriteriji načelne narave in služijo le kot smernice pri opredelitvi vsake posamezne prostorske situacije.

Kriteriji za urejanje naselij ali novogradenj različnih tipov – primer naselja Dolž s simulacijami širitve posameznih morfoloških enot

Dolž ima obliko razloženega naselja: po morfološki strukturi je kombinacija gručastega, obcestnega in razpršenega naselja. Oblika naselja je prilagojena naravnim danostim, predvsem razgibanosti terena, kar daje naselju videz nepovezanosti v celovito strukturo. Gručasti del naselja predstavlja osrednji prostor, na katerega se navezuje tudi struktura zaselkov ob glavni komunikaciji. Viden je tipičen pojav, ki spremlja razložena naselja: razmetanost stavb in nagnjenost k temu, da celota postane brezob-

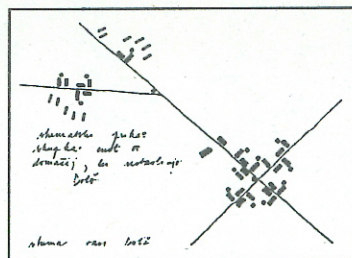
lična gmota zaradi nadaljevanja poselitve ob glavni komunikaciji z namenom strnjivosti naselja v homogeno celoto, kar se lahko spreobrne v nasproten pojav: v gmoto brez oblike, brez začetka in konca. S tem bi naselje izgubilo svojo strukturno razgibanost in vso zanimivost skladanja z naravo.

V gručastem delu naselja je potrebno ohraniti križno zasnovano razvejanost komunikacij, ki predstavlja prostorsko ogrodje pomembnejšega dela naselja. Na presečišču komunikacij je že izoblikovan osrednji prostor, ki pa še nima funkcije trga zaradi pomanjkanja oskrbnih in storitvenih funkcij. Jedro naselja je potrebno opremiti z drobno urbanistično opremo: avtobusnim postajališčem, klopmi, lučmi, telefonsko govornico ... Nad tem delom sta postavljeni dominantni: cerkev in šola, ki sta deloma ločeni od gruče in ustvarjata prostorsko prepreko gradnje strukture in nadaljevanje naselja ob komunikaciji. Pri funkcionalnih rekonstrukcijah v gručastem delu je potrebno ohraniti značilno grupiranje v funkcionalno zaozkožene gruče okoli kmečkih dvorišč ter ohraniti merilo in velikost objektov. Potrebno je ohraniti in vzdrževati značilno obliko vaškega roba z zavrtnicami (sadovnjaki in vrtovi), ki predstavlja območje ekološke izravnave med pozidanim in odprtim prostorom. Prav tako moramo ohraniti prehode med kmetijami, med posameznimi deli naselja in prehode iz naselja v krajino. Vaške poti in ceste je potrebno ozeleniti z zasaditvijo dreves in živih mej.

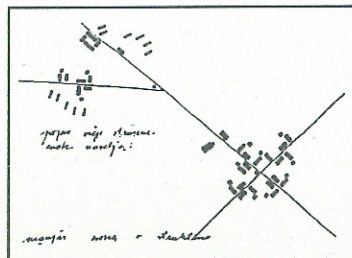
Novogradnja naj se usmerja v gručasti del oziroma v predvideno širitev, ki ne prekinja strukturiranosti naselja. Ob možnosti širitve zaselkov naj se prepreči njihovo zlivanje v obliko naselij z obcesno zasnovano (preprečiti širitve ob glavni komunikaciji).

V vinogradniških območjih, deloma pozidanih z zidanicami in samotnimi kmetijami, ni dopustna

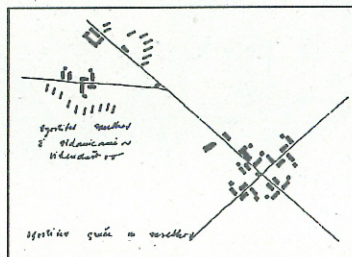
Shema vasi Dolž. Naselje je kombinacija gruče, središčne in razložene vasi z zaselki. Posamezne enote naselja se zgoščajo ob komunikaciji in se strukturno ne prepletajo med seboj.

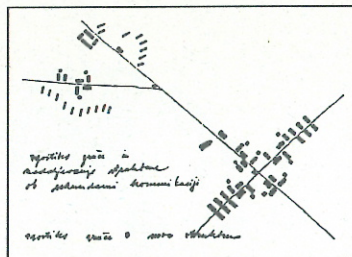
Manjši posegi v strukturo naselja v obliki dopolnilne gradnje. Prva strukturna preobrazba se odvija v zaselkih, kjer je še možnost širjenja in oblikovanja večjih samostojnih kmetij, ki jih ne utesnjuje ostala struktura, temveč se ji podreja.

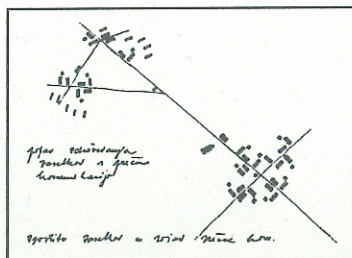
Zgostitev osrednjega dela naselja z dopolnilno gradnjo. Naselje ima še vedno obliko razložene vasi. Osrednji prostor - gruča se zapolnjuje samo z manjšimi individualnimi posegi in ne ruši celote. Hkrati to ne nudi možnosti večjih širitvev naselja.

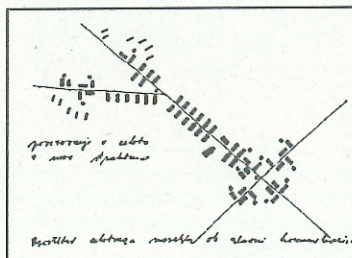
Širitev gruče z novo strukturo. Osrednji del naselja se širi z večjim številom novogradenj ob prečni komunikaciji. S tem je preprečena oblika strnjevanja posameznih delov v razpršeno obliko ob komunikaciji. Za ta način preoblikovanja je potrebno predvideti prenos večjih kmetij izven naselja (kot samostojne enote v obliki zaselka) in predvideti obliko strukturne širitve, ki odgovarja značilnostim gruče (kot nasprotje od naključne postavitve na sredino parcele ob komunikaciji).

Širitev in zgostitev zaselkov z vpeljevanjem nove strukture. Zaselka izgubljata kmetijsko funkcijo in se preoblikujeta v območja s stanovanjskimi novogradnjami. Dopolnilna struktura zidanic nima več prvotne funkcije. Gručasti del naselja izgublja na veljavi osrednje povezovalne enote naselja (zaradi tega propada).

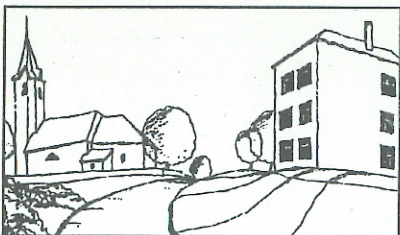

Širitev naselja ob komunikaciji in združevanje posameznih enot v celoto. Na ravni oblikovanja naselja dobi struktura celovito podobo, vendar se z zaplnitvijo v notranjosti začne širiti tudi navzven in oblikuje nepretrgano gradnjo ob komunikaciji, ki nima začetka in konca. Naselje kot samostojna zaključena celota ne obstaja več.

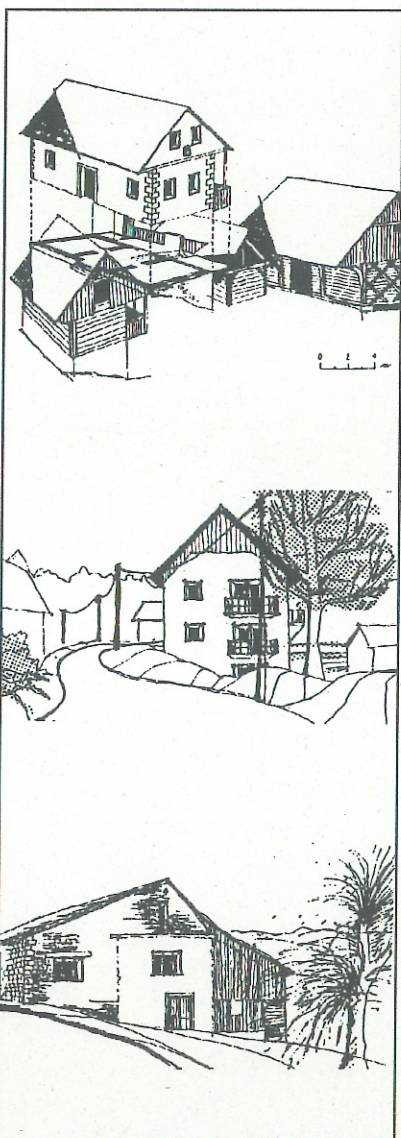

Slika 3: Strukturne simulacije širitve naselja Dolž

Posebna značilnost Dolža je nenehno spreminjanje in doživetje prostora prek sekvenčnih pogledov v naselju: razložena oblika naselja nudi več prostorskih motivov, ki prehajajo od strnjivosti do popolne odprtosti kot enotno oblikovana struktura.

Primeri stanovanjskih objektov v naselju Dolž: stara stanovanjska hiša v sklopu domačije, novogradnja in preoblikovanje starega objekta z dozidavo.

Slika 4: Naselje Dolž

gradnja novih stanovanjskih objektov. Novi objekti namenjeni vinogradniški proizvodnji, ne smejo presegati običajnih gabaritov ali videza avtohtonih zidanic. Pri lociranju novih objektov je potrebno slediti strukturi pozidave glede na značilnosti območja drobnih zidanic ali območja mešane poselitve. Z ohranjanjem in novogradnjo zidanic bomo ohranjali vinogradniško produktivnost območja in s tem tudi značilni videz kulturne krajine.

Urbanistično planiranje in urejanje naselij v nemestnem prostoru zahteva svojevrsten pristop in usmeritve, ki se prepletajo z mestnim načinom življenja. Vedno več je ljudi v teh malih "vaseh", ki koristijo prijetnosti bivanja v malem merilu v stiku z naravo, hkrati pa niso odvisni od materialne navezanosti na zemljo. Elementi teh naselij, ki nudijo prednosti bivanja in katere najdemo tudi v najbolj oddaljenem kraju, so:

- harmonija med krajino in naseljem,
- jasno urejen življenjski prostor, ki je prilagojen socialni strukturi prebivalcev,
- primerna (lastna) gradbena forma z uporabo naravnih, lokalnih materialov,
- človeku oziroma ljudem prilagojeno merilo.

5. Zaključek

Danes smo priča dinamičnim procesom v preoblikovanju tradicionalnih oblik družbenega in socialnega življenja. Nove oblike in naloge ureditvenih načrtov morajo slediti družbenim spremembam. V ta namen morajo vključevati nekaj elementov, ki so nepogrešljivi pri prenosu novih programskih in funkcionalnih potreb v realnost:

- nove oblike vrednotenja prostora, ki temeljijo na bistvenih in hitro dostopnih informacijah (fenomenološka znanja),
- kompleksen pristop pri načrtovanju in odločanju,

- prilagodljivost ureditvenih načrtov življenjski realnosti (prehod od statičnega načrta, ki ureja stvari enkrat za vselej, v obliko, ki omogoča stalne spremembe in prilagoditve).

Zahteva po celovitem pristopu pri urejanju fizične zgradbe naselij vodi k večrazsežnostni izdelavi ureditvenih načrtov. Z vsebinsko ločenimi, a vendar sočasno prepletenimi, različnimi rešitvami v povezavah med strukturo in njeno tipologijo omogočimo večjo fleksibilnost načrta in zmanjšamo togost dosedanjih urbanističnih instrumentov.

Zavzemamo se za normativno-projektivni pristop k reševanju prostorskih problemov, ki vključujejo klasične oblike določanja rabe prostora kot tudi nujno interpretacijsko svobodo, ki jo zahteva delovanje časa in stalne življenjske spremembe.

mag. Alenka Fikfak, dipl. inž. arh., Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo

Pojasnilo:

Alenka Fikfak je 27. 6. 1997 na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Ljubljani pod študijskim mentorstvom prof. mag. Petra Gabrijelčiča zagovarjala magistrsko nalogo z naslovom *Metoda in elementi metode za pripravo ureditvenih načrtov za urejanje nemestnih naselij*.

Opombe

¹ Etični kriterij planiranja ni vsesplošna družbena pravičnost, temveč razmeroma jasno postavljene meje, ki preprečujejo neposredno poseganje v sfero privatnosti in vtirjanje ljudi v spremembe, ki si jih sami želijo (Gantar, P., Teorije planiranja; predavanje 1996).

² "Ruralno" kot posebna oblika prostorske in kulturne organiziranosti in psihološke zavesti bo obstajalo, dokler bodo obstajali delovni procesi, vezani na zemljo in njeno biološko produkcijo, oziroma dokler bo v tehe dejavnostih obstajala tesna vez človeka z njegovim naravnim

okoljem. Seveda se bo "ruralno" pojavljalo v novih pogojih v različnih oblikah.

- ³ Dances, ko se zavedamo teh problemov, sta možni dve strategiji urejanja prostora. Prva, z upravljalskega in urbanističnega vidika v sedanjih razmerah verjetno edina sprejemljiva, je tehnološko urbanistična. Ta predstavlja nenehno izboljšanje tehnologije urejanja posegov v prostor s končnim ciljem totalnega obvladovanja dogajanja. Druga, postmodernistična strategija pa temelji na spoznanju, da je nemogoče in neracionalno obvladovati celoto dogajanja (Kos, 1993).
- ⁴ Regulacijska "totalitarnost" pomeni zelo podrobno določanje načinov in vsebine prostorskih posegov. S tehničnimi, organizacijskimi, likovnimi, higieničnimi in drugimi merili prostorskega urejanja sta velikokrat posredno določena tudi način in vsebina drugih področij vsakdanjega življenja. Zdi se celo, da v primerjavi z drugimi področji oziroma v primerjavi z drugimi regulacijskimi mehanizmi prostorsko planiranje v največji meri poskuša zapolniti prostor med planibilnim in pojavnim. Paradoks prostorskega planiranja je torej, da je v "teoretični" zasnovi "totalitarno", čeprav je očitno, da praksa tega načela ne potrjuje (Kos, 1993)
- ⁵ Zakaj niso v ureditvenih območjih v kartografskem delu definirana stavbišča oziroma funkcionalna zemljišča posameznih zaokroženih enot, temveč je za to potreben zemljiškooknjižni izpis celotne katastrske občine? In še tako ni jasno, katero zemljišče je zazidljivo in katero ne. In četudi je parcela v ureditvenem območju, ima "samo možnosti" spremembe v zazidljivo zemljišče, za katero je potrebna sprememba namembnosti in prekatégorizacija.
- ⁶ **Antinomija** (gr. Antinomia iz antinomos (zakon)) nasprotnost, protivnost med dvema dejstvoma, pojmomoma, trditvama; protislovje med dvema trditvama, sodbama, ki se medsebojno izključujeta, a je obe mogoče razumsko logično dokazati

(filoz. Protislovje logičnega s samim seboj).

Asociacija (lat. Associatio iz associare: vezati) zveza, povezava med posameznimi pojmi, predstavami, tako da ena izzove drugo.

- ⁷ Gabrijelčič, P. in Fikfak, A., Globočnik, T., Leva, B., Zavodnik, A.: Urejanje kulturnokrajinskega prostora novomeške občine: Strokovne podlage in PUP za občino Novo mesto; FAGG - Arhitektura, Ljubljana, 1988 in 1994.

Viri in literatura

Dimitrovska Andrews, K.: Urbanistično oblikovalsko ogrodje v sistemu prostorskega planiranja kot osnova za estetsko kontrolo razvoja mesta; doktorska disertacija, FAGG - Šola za arhitekturo, Ljubljana - Oxford 1994.

Gabrijelčič, P.: Urejanje in varstvo kulturne krajine; univerzitetni učbenik, Ljubljana 1985.

Gabrijelčič, P.: Novi poselitveni vzorci na podeželju; zbornik posveta: Izhodišča, sestavine in problemi celovitega razvoja podeželja v Sloveniji; 1995, str. 149-164

Gasparrini, C.: L'attualita dell'urbanistica; Dal piano al progetto, dal progetto al piano; Etaslibri, Milano 1994.

Kos, D.: Predmodernost ali postmodernost "črnograditeljskih" praks; Teorija in praksa, št. 5-6, str. 453-458, Ljubljana 1993.

Lynch, K.: Good City Form; The MIT Press, Cambridge 1994.

Mitchell, W.J.: City of Bits; Space, Place and the Infobahn; The MIT Press, Massachusetts 1995.

Schaur, E.: Non-planned Settlements, Characteristic Features - Path System, Surface Subdivision; IL 39, Stuttgart 1992.

Wilke, H.: Sistemska teorija razvitih družb; Dinamika in tveganost moderne družbene samoorganizacije; Znanstvena knjižica FDV, Ljubljana 1993.

Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor UL SRS št. 18/84, 37/85, 29/86, UI RS št. 26/90, 18/93, 47/93, 71/93